

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Івашука Юрія Петровича

«Політико-економічний аналіз корупційної поведінки в сучасних
господарських системах»,

подану у спеціалізовану вчену раду Д 35.051.22

у Львівському національному університеті імені Івана Франка

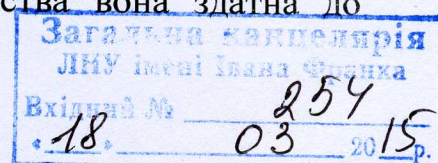
до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

1. Актуальність теми дослідження

Проблема корупції супроводжує розвиток людської цивілізації вже не одне століття. Проте за цей час, незважаючи на загальний осуд явища корупції, та визначення масштабності заподіяної неї шкоди, суспільство так і не змогло впоратися з цією глобальною проблемою.

В сучасних умовах господарювання, корупція присутня у всіх політичних системах, притаманна всім країнам світу. Її підґрунтям є не лише економічні передумови, але й значною мірою ментально-культурні характеристики та чинники духовного, світоглядного, історичного, політичного, соціального розвитку.

В Україні, як і в усьому світі, корупцію віднесено до головних політичних, економічних і соціальних проблем. Вона визнана одним із найзагрозливіших явищ сучасності, що впливає на ефективність діяльності органів державної влади, гальмує економічний розвиток, несе загрозу багатьом елементам конституційного та суспільного ладу, а також національній безпеці держави. Корупція підриває засади демократичного устрою, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, справедливості й рівності перед законом, відповідальності за вчинене діяння, чесної конкуренції; призводить до зростання тіньової економіки та падіння авторитету держави у міжнародному співтоваристві. За умов відсутності системної протидії корупції з боку держави та суспільства вона здатна до

поширення та вкорінення у суспільних відносинах і в державній системі в цілому. Все це пояснює необхідність комплексного аналізу теоретичних і практичних основ соціально-економічної природи корупції та визначення концептуальних засад і пропозицій щодо шляхів її мінімізації та протидії.

Відтак дисертаційна робота Івашука Юрія Петровича, предмет якої присвячений висвітленню теоретико-методологічних підходів до політико-економічного аналізу корупційної поведінки в сучасних господарських системах є надзвичайно актуальною і важливою з огляду на низку теоретичних та прикладних аспектів обґрунтування напрямів зміцнення економічної безпеки держави в контексті досягнення та збереження нею антикорупційного стану.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх новизна

Наукові положення, висновки та рекомендації теоретичного і практичного характеру, що викладені у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Їх достовірність зумовлена послідовним і логічним способом викладу значного фактологічного і статистичного матеріалу, а також вмілим використанням методології регресійно-кореляційного аналізу.

Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування економічного феномена корупційної поведінки в сучасних господарських системах, формування механізмів досягнення та збереження антикорупційного стану соціуму на основі розробки інструментарію побудови збалансованої системи економічних інтересів в контексті реалізації антикорупційних програм.

Відповідно до визначеної мети дисертантом поставлена низка завдань, для вирішення яких використано широкий діапазон загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, методологічних принципів і прийомів.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 9 додатків. Основний зміст роботи викладений на 163 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 14 таблиць та 41 рисунок.

Структура роботи відзначається логічністю побудови та послідовністю викладення матеріалу. Наукове дослідження містить чіткі, обґрунтовані визначення понять із досліджуваної тематики, які є взаємоузгодженими й логічно пов'язаними між собою.

У першому розділі наукової роботи **«Теоретико-методологічні основи дослідження корупційної поведінки економічних суб'єктів»** дисертантом розкрито змістовне наповнення і форми прояву корупції як економічного явища (с. 16-30); виокремлено чинники корупції (с. 30-34); наведено інструментарій оцінювання масштабів корупційних практик (с. 40-45). У даному розділі автор, на основі аналізу концептуальних теоретико-методологічних підходів, в межах яких економісти розглядають корупцію, виокремлює дванадцять концепцій інтерпретації корупції (с. 16-17), а також подає власне визначення поняття «корупційна рента» (с. 19).

Важливою з наукової точки зору є запропонована здобувачем авторська класифікація основних форм прояву корупційної ренти, в межах якої виділяються конкретні типи корупційної поведінки (с. 20-21).

Заслуговує на особливу увагу й класифікація чинників виникнення корупції в сучасних господарських системах (с. 30-31).

У другому розділі наукового дослідження **«Політико-економічний аналіз наслідків корупції у сучасних господарських системах»** дисертантом здійснено оцінку впливу корупції та рейдерства на ступінь захисту прав власності, сектор державних закупівель (с. 54-75); детально проаналізовано зв'язок корупції із низкою соціально-економічних та політико-інституційних індикаторів розвитку сучасних господарських систем (с. 76-99).

Розглядаючи комплексно проблему впливу корупції на рівень захисту прав власності, дисертант акцентує увагу на тому, що забезпечення прав власності та їх інституційних засад не лише сприяє добробуту кожного зокрема, а й приносить користь суспільству загалом, веде до його процвітання, створюючи можливості для зростання, збільшуючи базу оподаткування й забезпечуючи різноманітні

переваги, які заохочують громадян до участі в економічних та політичних процесах (с. 63).

Значний науковий і практичний інтерес становлять наведені автором результати регресійно-кореляційного аналізу визначення взаємозв'язку між рівнем корупції та окремими соціально-економічними індикаторами розвитку господарських систем. Відповідно до отриманих даних, найбільший зв'язок корупція має з індикаторами, що характеризують захист прав власності, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, ВВП, розвиток економіки, управління, підприємництва, інвестиційний клімат, безпеку, бізнес-етику та дієздатність держави.

Логічної завершеності роботі надає третій розділ – **«Шляхи мінімізації корупційних практик у господарській системі України»**. У цьому розділі дисертант здійснює детальний аналіз міжнародного досвіду проведення антикорупційної політики та оцінки можливостей імплементації його позитивних результатів у вітчизняну практику антикорупційного регулювання (с.102-140); висвітлює роль соціального капіталу як передумови мінімізації корупційних практик у вітчизняній економіці (с. 140-159).

На підставі узагальнення міжнародного досвіду та результатів попереднього теоретичного та прикладного аналізу дисертант виділяє 11 програм мінімізації рівня корупції (с. 103-104) та зазначає, що боротьба з корупцією має пронизувати всі програми оновлення господарської системи країни і не зводиться лише до реалізації вузької антикорупційної програми. При цьому, автор абсолютно правильно наголошує на тому, що антикорупційна політика має становити складову моделі збалансованого соціально-економічного розвитку країни (с. 103).

На думку дисертанта, потужним мотиваційним чинником відмови від корупційних дій для значної частини населення стало б чітке усвідомлення того, що в Україні справді ведеться реальна робота з розбудови бажаного суспільства. Тому, як зазначає здобувач, дуже важливим є вироблення, закріплення в суспільній свідомості та поступове практичне втілення чіткого бачення

майбутнього України, як країни з гідним рівнем життя, що є несумісним з прийняттям корупційних практик (с.157).

3. Основні наукові результати, отримані дисертантом

До основних наукових результатів, отриманих автором можна віднести:

- визначення концепції сутності та причин зародження корупційних відносин, яка враховує, крім фінансово-економічних та політико-правових чинників, культурно-інституційні ознаки господарських систем;
- удосконалення класифікації форм вияву корупційної ренти, і відповідно типів корупційної поведінки;
- використання регресійно-кореляційного аналізу для обґрунтування щільності взаємозв'язку рівня корупції з окремими соціально-економічними індикаторами розвитку господарських систем;
- дослідження міжнародного досвіду мінімізації корупційних практик та висвітлення пропозицій щодо застосування найбільш ефективних антикорупційних програм у вітчизняній практиці.

Дисертантові вдалося визначити основні напрями антикорупційної політики України та запропонувати низку заходів практичного характеру щодо мінімізації її негативного впливу, що в загальному посилюють позитивне враження від роботи та свідчать про високий рівень її виконання.

4. Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків і результатів дослідження

Наукові положення, висновки та рекомендації дослідження автора є достовірними та обґрунтованими, що підтверджується використанням значного обсягу законодавчих та інших нормативно-правових актів України, даних аналітичних розробок міжнародних організацій, фундаментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців, їх опрацюванням та узагальненням.

Переважає більшість висновків та рекомендацій заслуговують на увагу і відзначаються конструктивністю, достатнім рівнем апробації (22 наукові праці, у

т.ч.: 3 монографії у співавторстві, 7 статей у наукових фахових виданнях (у т. ч. чотири одноосібних), 7 публікацій за матеріалами всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій (у т. ч. 6 одноосібних), 4 публікації у зарубіжних та інших виданнях, що індексуються наукометричними базами даних, три параграфи у навчально-методичному посібнику) та новизною.

Відзначимо, що роботу виконано згідно з планами наукових досліджень Тернопільського національного економічного університету в межах держбюджетної теми «Сучасна парадигма функціонування держави добробуту в середовищі глобальних викликів», №ДР 0114U000567 (підрозділ «Зв'язок масштабів прояву корупції із рівнем соціально-економічного добробуту»), а також науково-дослідних робіт: «Економічне зростання в Україні в контексті реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку», №ДР 0107U012234 (підрозділ «Корупційна поведінка та її вплив на національну конкурентоспроможність»); «Фундаментальні засади реалізації сучасної моделі економічного зростання», №ДР 0112U008452 (підрозділ «Оцінка впливу корупції на соціально-економічні та політико-інституційні показники економічних систем: інституційний та мікроекономічний аналіз»).

Необхідно також відзначити й те, що основні теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи були використані: Головним фінансовим управлінням Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка від 22.03.2013 р. №5-01/61-512); Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка від 28.01.2015 р. №02-138/2.2); Управлінням обліку та контролю за використанням комунального майна Тернопільської міської ради (довідка від 02.02.2015 р. №97/9-у).

Теоретичні положення та висновки дисертації застосовуються також в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету під час викладання дисциплін «Економічна теорія» та «Економікс» (акт від 09.11.2012 р. №126-03/3294), а також «Макроекономіка» та «Поведінкова та експериментальна економіка» (акт від 26.09.2014 р. №126-06/2547).

5. Дискусійні положення, зауваження та побажання

У цілому високо оцінюючи дану дисертаційну роботу, звертаємо увагу на окремі дискусійні положення та недоліки. Головними з яких, на нашу думку, є наступні:

1. У першому розділі дисертаційної роботи, автор аналізуючи основні форми прояву корупційної ренти і одночасно типи корупційної поведінки (с. 20-21), не наводить детальної класифікації суб'єктів останньої. На нашу думку, дана класифікація дозволила б чітко розмежувати суб'єктів корупційної поведінки за видами корупції, класифікацію якої у роботі подає дисертант (с. 28-29), а саме виділити суб'єктів корупції «верхів» та «низів», суб'єктів корупції в державному та недержавному секторах.

Разом з тим, класифікація суб'єктів корупційної поведінки дала б змогу підтвердити: 1) те, що корупціонер – *це не лише посадова особа*, наділена певними повноваженнями і владою, котра зловживає своїм посадовим становищем на користь давача хабара і *отримує за це хабар* (у грошовому, матеріально-натуральному вигляді, або у вигляді певної послуги), *але й особа, що пропонує хабар*; 2) те, що корупція не обмежується лише хабарництвом. До неї відносяться й інші типи корупційної поведінки, до яких можна віднести: *по-перше*, більш якісні (ніж просте давання грошей чи подарунків) послуги, які носять витончений характер. Це так звана патронажна система (протекціонізм), метою існування якої є заступництво щодо «потрібних» людей, здатних надавати за потрібну «допомогу» різного роду блага або послуги (наприклад, купівля чи побудова дачі, купівля автомобіля, надання привілеїв в отриманні поїздки за кордон тощо); *по-друге*, із зміцненням довіри між суб'єктами корупційної поведінки їхні зв'язки поступово перетворюються на «контрактні взаємини», які переростають у дружні стосунки або в систему «клієнтизму»; *по-третє*, непотизм (дружба, кумівство, сімейність), який призводить до призначення родичів на ключові посади та надання їм певних переваг – клановості, що сприяє проявам суб'єктивізму в системі управління та організації.

2. Погоджуючись з перевіреною гіпотезою про щільний зв'язок між рівнем корупції та ступенем захисту прав власності із логічним обґрунтуванням поширення «чорного» рейдерства як механізму захоплення прав власності через тотальну корумпованість господарської системи, не можемо цілком погодитися з тезою, що «від рейдерських атак найбільше страждає середній і малий бізнес, *оскільки великі промислові об'єкти є більш захищеними*» (с. 58). Необхідно згадати вітчизняну практику рейдерських атак, до замовлення та іноді організації яких, вдаються власне окремі потужні промислово-фінансові групи, великі холдинги, що знаходяться, як правило, у великих містах, і володіють значними ресурсами та можливостями, скуповують землі, бізнес у різних галузях, і все коштовне для збільшення своїх активів. Таким чином, великі промислові об'єкти *є не лише більш захищеними від рейдерських захоплень, але й іноді виступають їх замовниками та організаторами*. Тому, на нашу думку, наводячи дану тезу, слід було б це зазначити.

3. Не зрозуміло, чому дисертант, рівень компетентності якого не визиває сумніву, при визначенні мінімальної межі укладання тіньових оборудок з учасниками торгів (с. 106) поряд із терміном «тіньовий дохід службовця» використовує термін «*тіньовий прибуток чиновника*», а також визначає розмір стягнутих штрафів за порушення процедур розміщення бюджетних замовлень стандартними незалежно від суми угоди (ціни контракту) (с. 107). На нашу думку, в даному аспекті, з метою мінімізації корупційної активності, доцільно було б запропонувати певну кратність штрафних санкцій відповідно до обсягу замовлення.

4. Дисертантом ґрунтовно вивчено та проаналізовано міжнародний досвід антикорупційної політики, а також визначено можливості його застосування у вітчизняних умовах (с. 102-140). Проте поза увагою залишився значний спектр надзвичайно ефективних економіко-правових та організаційно-фінансових механізмів, що використовує цивілізоване світове співтовариство для протидії легалізації незаконно набутих коштів та майна (в тому числі і від корупції), зокрема: 1) організаційно-фінансовий механізм максимального обмеження

можливості використання так званих «живих грошей», або грошової готівки в економічних стосунках (скорочення обороту готівки) з одночасним застосування банківських чеків, платіжних карток та інших сучасних засобів, які не передбачають у розрахунках використання грошової готівки; 2) економіко-правовий механізм максимального ускладнення, або навіть унеможливлення внесення «певної» суми готівки на банківські рахунки, без проходження складної процедури попереднього підтвердження законності походження цих коштів; 3) механізм контролю за рухом особистого майна (насамперед нерухомості, якою, передусім, володіє заможна, багата частина населення, а також ті хто живе у розкошах, у т.ч. і корупційне чиновництво та їх рідні і близькі першого і другого кола); 4) підтвердження легітимності доходів, у разі якщо задекларовані витрати перевищують задекларовані доходи.

5. Високо оцінюючи проведений здобувачем аналіз ефективності діяльності антикорупційних агентств (бюро), не можемо погодитися з думкою, що *«антикорупційні організації самі по собі є прозорими, відкритими і відповідальними»* (с. 138). Адже, як показує вітчизняна практика, створення в органах влади підрозділів з боротьби із корупцією обов'язково породжує ситуацію, коли слід створювати відділи з боротьби із корупцією у самих цих підрозділах. Тому важливим залишається питання складу антикорупційного бюро та його незалежності.

Наведені зауваження та положення дискусійного характеру стосовно даного дисертаційного дослідження переважно пов'язані з комплексністю та надто широкою палітрою предмету дослідження і, в основному, суттєво не можуть впливати на загальну позитивну оцінку роботи та її науково-практичну цінність.

Загальна оцінка дисертації

Дисертаційна робота Івашука Юрія Петровича «Політико-економічний аналіз корупційної поведінки в сучасних господарських системах» виконана на належному науковому рівні, є цікавим, завершеним, самостійним дослідженням, що має теоретичне та практичне значення. Більшість наукових положень і

висновків, які викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості і наукової новизни, опубліковані автором в наукових працях та висвітлені в авторефераті. Все це дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційна робота «Політико-економічний аналіз корупційної поведінки в сучасних господарських системах» відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор, Івашук Юрій Петрович, на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри міжнародної економіки
Інституту підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

І.В. Ангелко

[Handwritten signature]
[Handwritten signature] Р.Бреласевський